

Altar furnishings and sculptures in the parish Church of St. Peter in Ilirska Bistrica

Tulić, Damir; Pintarić, Mario

Source / Izvornik: **Kronika, 2023, 71, 519 - 534**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.56420/Kronika.71.3.04>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:233355>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-19**



Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)



3 KRONIKATI

2023

IZ ZGODOVINE ILIRSKE BISTRICE



71
2023

KRONIKA

kronika.zzds.si/kronika

Iz zgodovine
Ilirske Bistrice

Uredil Miha Preinfalk



IZDAJA ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

<https://zzds.si>

Kronika 2023, letnik 71, številka 3 – Iz zgodovine Ilirske Bistrice

Odgovorni urednik/ Managing editor:

dr. Miha Preinfalk (Ljubljana)

Tehnična urednica/ Technical editor:

mag. Barbara Šterbenc Svetina (Ljubljana)

Uredniški odbor/ Editorial board:

mag. Sonja Anžič-Kemper (Pforzheim, Nemčija), dr. Aleš Gabrič (Ljubljana),
dr. Stane Granda (Ljubljana), dr. Katarina Keber (Ljubljana), dr. Miha Kosi (Ljubljana),
dr. Harald Krahwinkler (Celovec), Irena Lačen Benedičič (Jesenice),
dr. Tomaž Lazar (Ljubljana), dr. Hrvoje Petrić (Zagreb), dr. Vlasta Stavbar (Maribor),
dr. Imre Szilágy (Budimpešta) in dr. Nadja Terčon (Piran)

Za znanstveno korektnost člankov odgovarjajo avtorji.

© Kronika

Redakcija te številke je bila zaključena:

20. oktobra 2023

Naslednja številka izide/ Next issue:

februar/ February 2024

Prevodi povzetkov/ Translations of Summaries:

Manca Gašperšič - angleščina (English)

Lektoriranje/ Language Editor:

Rok Janežič

Uredništvo in uprava/ Address of the editorial board:

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU / Milko Kos Historical Institute at ZRC SAZU
Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

Letna naročnina/ Annual subscription:

za posameznike/ Individuals 25,00 EUR

za študente in upokojene/ Students and Pensioners 18,00 EUR

za ustanove/ Institutions 30,00 EUR

Cena te številke v prosti prodaji/ Single issue 20,00 EUR

Izdajatelj/ Publisher:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije

Aškerčeva cesta 2

SI-1000 Ljubljana

Transakcijski račun/ Bank Account:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije 02010-0012083935

Sofinancirajo/ Financially supported by:

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije/ Slovenian Research Agency
ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa/ ZRC SAZU, Milko Kos Historical Institute

Izid te številke je finančno podprla tudi:

Občina Ilirska Bistrica

OBČINA
ILIRSKA
BISTRICA



Računalniški prelom/ Typesetting:

Medit d.o.o.

Tisk/ Printed by:

Fotolito Dolenc d.o.o.

Naklada/ Print run:

420 izvodov/ copies

Revija Kronika je vključena v podatkovno bazo/ Kronika is indexed in:

Scopus; Historical Abstracts, ABC-CLIO; MLA International Bibliography; PubMed; ERIH Plus; Bibliography of the History of Art.

Na naslovni strani/ Front cover: Ilirska Bistrica v 70. letih 20. stoletja. Pogled na stavbe današnjega sodišča, banke, občine in pošte / Ilirska Bistrica in the 1970s. View of the buildings of today's courthouse, bank, municipality and post office (hrani /kept by: Knjižnica Makse Samsa Ilirska Bistrica).

Na zadnji strani/ Back cover: Vitraž na Gregorčičevi 15 v Ilirski Bistrici z grbom Ilirske Bistrice ter zastavami Avstro-Ogrske in Avstrijskega primorja, domnevno 70. leta 19. stoletja. Heraldične barve niso povsem točne. / Stained glass window at 15 Gregorčičeva Street in Ilirska Bistrica with the coat of arms of Ilirska Bistrica and the flags of the Austro-Hungarian Empire and the Austrian Littoral, presumably from the 1870s. Heraldic colours are not entirely accurate (foto / Photo: Marjan Kregelj).

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4Ilirska Bistrica)(082)

IZ zgodovine Ilirske Bistrice / uredil Miha Preinfalk ; [prevodi povzetkov Manca Gašperšič - angleščina]. -
Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2023. - (Kronika, ISSN 0023-4923 ; letn. 71, št. 3)

ISBN 978-961-6777-32-2
COBISS.SI-ID 169613571



KAZALO

Miha Preinfalk:	Ilirska Bistrica – dva kraja, ena zgodovina445
	Ilirska Bistrica. Two places, one history447



Razprave

Boris Golec:	Kdaj in zakaj je bilo Trnovo trg449
Vanja Kočever:	Kužna epidemija leta 1631 na Kranjskem in njena razširjenost ob zgornjem toku reke Reke471
Vanja Kočever:	Trnovsko župnišče kot prenočišče cesarja Karla VI. na potovanju ob dednih poklonitvah notranjeavstrijskih dežel leta 1728489
Damir Tulić, Mario Pintarić:	Altaristička i kiparska oprema župne crkve svetog Petra u Ilirskoj Bistrici519
Igor Gardelin:	Plemiška rodbina Porcia in zapuščina Hanibala Alfonza kneza Porcia na gradu Prem535
Boris Golec:	Dvorec Trnovo – tri razrešene neznanke: nastanek, izginotje in lokacija561
Boris Golec:	Skladatelj Fran Gerbič in Trnovo pri Ilirski Bistrici575
Aneja Rože:	Spominska obeležja Dragotinu Ketteju od pesnikove smrti do stote obletnice njegovega rojstva.....591
Bogdan Kolar:	Začetki ustanove notredamskih sester v Trnovem611
Nejc Bratina:	Delovanje telovadnega odseka Orel na Ilirskobistriškem623
Emilija Kastelic:	Arhitektura občine Ilirska Bistrica in okolice v obdobju fašizma631
Eda Belingar:	Načrtovanje palače nekdanje Hranilnice (Cassa di Risparmio) v Ilirski Bistrici643
Urška Godina:	Sakralna umetnost Toneta Kralja na Primorskem. Umetniška dela v cerkvah na Ilirskobistriškem657
Irena Uršič:	Možje in fantje z Ilirskobistriškega v italijanski vojaški suknji. Med imeni pobeglih in mrtvih ter spomini preživelih679
Klemen Kocjančič:	Vojaške operacije v času nemške okupacije Ilirske Bistrice in okolice med drugo svetovno vojno.....703
Denis Cerkvenik:	Zaključni boji v okolici Ilirske Bistrice ob koncu druge svetovne vojne.....717
Tjaša Jakop:	Opis govora vasi Jelšane.....727



Jubilej

	Vojko Čeligoj, raziskovalec ilirskobistriških korenin in skozi desetletja kronist bistriškega vsakdana s fotografskim aparatom v roki (<i>Dragica Jaksetič</i>)735
--	--



Ocene in poročila

Janez Bilc: Kronika fare trnovske na Notranjskem (<i>Bogdan Kolar</i>).....	737
Vlasta Beltram: Svet med Snežnikom in Slavnikom med drugo svetovno vojno (<i>Klemen Kocjančič</i>)	738



Damir Tulić

izv. prof. dr. sc., Odsjek za povijest umjetnosti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Sveučilišna avenija 4, HR–51000 Rijeka
E-pošta: damir.tulic@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3677-4430

Mario Pintarić

dr. sc., Odsjek za povijest umjetnosti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Sveučilišna avenija 4, HR–51000 Rijeka
E-pošta: pintaricm01@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0230-6463

Altaristička i kiparska oprema župne crkve svetog Petra u Ilirskoj Bistrici

SAŽETAK

U radu se analiziraju četiri oltara izrađena od kamena i mramora smještena u župnoj crkvi svetog Petra u Ilirskoj Bistrici. Njihovo se podizanje stilski i kronološki može podijeliti u tri faze tijekom 18. stoljeća. Najstariji su oni na trijumfalnom luku i mogu se datirati u prvu četvrtinu 18. stoljeća. Onaj s lijeve strane bio je izvorno posvećen svetom Nikoli Biskupu, a čiji se lik nalazi isklesan na stipesu. On je djelo nepoznate radionice pod utjecajem goričke altarističke obitelji Pacassi. Kipovi su djelo nepoznatog lokalnog majstora koji je poznavao opus putujućeg kipara padovanskog porijekla Angela De Puttija. S druge strane desni oltar na trijumfalnom luku posvećen Presvetom Sakramentu izradio je neznani majstor koji je uzore za svoja djela pronašao u onim gradišćanskog kipara i altarista Paola Zulianija. Najvrjedniji mramorni oltar je naručen kod riječkog kipara Antonija Michelazzija oko 1741. godine za netom sagrađenu kapelu Blažene Djevice Marije od Ružarija. Konačno, novi monumentalni glavni oltar nastao je oko 1780. godine, a u njegovoj izradi sudjelovali su Sebastiano Petruzzi i Giovanni Battista Zipperla.

KLJUČNE RIJEČI

Ilirska Bistrica, župna crkva svetog Petra, Antonio Michelazzi, Sebastiano Petruzzi, Giovanni Battista Zipperla, kiparstvo, barok, Rijeka

ABSTRACT

ALTAR FURNISHINGS AND SCULPTURES IN THE PARISH CHURCH OF ST. PETER IN ILIRSKA BISTRICA

The paper analyses four altars made of stone and marble in the parish Church of St. Peter in Ilirska Bistrica. Stylistically and chronologically, their construction went through three phases during the eighteenth century. The oldest ones stand under the triumphal arch and may be dated to the first quarter of the eighteenth century. The altar on the left was originally dedicated to St. Nicholas, whose figure is carved on the altar frontal. It was the work of an

unknown workshop influenced by the Pacassi family of altar builders from Gorizia. The sculptures were produced by an unknown local master who was familiar with the opus of Angelo De Putti, the travelling sculptor from Padua. On the right side of the triumphal arch, the Altar of the Blessed Sacrament was accomplished by an unknown master who drew inspiration from the works of the sculptor and altar builder Paolo Zuliani from Gradisca d'Isonzo. The most important of all, the marble altar was commissioned about 1741 from the Rijeka sculptor Antonio Michelazzi for the Chapel of the Blessed Virgin Mary of the Rosary, constructed shortly before that. Finally, a monumental new main altar was built about 1780 by the sculptors Sebastiano Petruzzi and Giovanni Battista Zipperla.

KEY WORDS

Ilirska Bistrica, parish Church of St. Peter, Antonio Michelazzi, Sebastiano Petruzzi, Giovanni Battista Zipperla, sculpture, Baroque, Rijeka

Vizurom Ilirske Bistrice još od srednjeg vijeka dominira župna crkva svetog Petra smještena na uzvisini iznad grada. Ona se u arhivskim izvorima prvi put spominje 1272. godine kada je bila pod nadležnošću tršćanskog biskupa.¹ Za sada još uvijek nije u potpunosti poznat izgled prve crkve, ali je postojeći jednobrodan prostor u 15. stoljeću dobio novo poligonalno svetište s križno rebrastim svodom. Međutim, početkom 16. stoljeća crkva je bila znatno oštećena zbog provala i pustošenja Osmanlija na području Ilirske Bistrice.² Nakon što je sredinom 17. stoljeća otklonjena osmanlijska opasnost konačno se započelo i sa značajnim preinakama župne crkve. Tako je postojećem gotičkom svetištu nadodan novi prostrani brod, a s južne strane prezbiterija je podignuta sakristija. Preuređenu crkvu je krajem 17. stoljeća prilikom vizitacije posvetio tršćanski biskup Giovanni Miller (1692. – 1720.). Prelat je tom prilikom pregledao i posvetio netom podignute drvene oltare svetog Petra Apostola, Presvetog Sakramenta, svetog Nikole i svete Marije Magdalene.³ U 18. stoljeću je zahvaljujući sredstvima Gregorija Cramera 1741. godine na južnoj strani broda sagrađena kapela Blažene Djevice Marije - Gospe od Ružarija. U nju je istovremeno bio postavljen i novi mramorni oltar, a iz sačuvanog natpisa uklesanog na lijevoj strani imposta ulaznog luka kapele saznaje se da je u to vrijeme župom upravljao Antun Spignaroli.⁴ Posljednja značajna promjena u 18. stoljeću odvijala se tijekom 1780-ih godina kada je naručen novi glavni mramorni oltar. Godine 1827. brod je crkve ponovno bio produžen da bi se mogao podignuti prostrani kor za orgulje, a radovi su potrajali sve do 1852. godine.⁵ Manje pregradnje su se nastavile i sljedećih pedesetak godina pa je tako kamenoklesar Franc Štolfa 1880. godine postavio novo mramorno popločenje ispred glavnog oltara.⁶ Ipak, najopsežniji zahvat na župnoj crkvi trajao je od 1960. do 1961. godine. Tada

je odlučeno da će se pod vodstvom arhitekta Janeza Valentinčiča crkvi pokušati vratiti izvorni gotički sloj koji je većim dijelom bio poništen u 17. stoljeću.⁷ Osim Valentinčiča, u ovom je zahvatu imao značajnu ulogu i akademski slikar Tone Kralj. On je bio zadužen za izradu novih oltarnih pala, ali i cjelokupne slikarske dekoracije svodova crkve, kao i bočnih kapela. Naposljetku, potrebno je spomenuti da je u crkvi posljednja obnova završena 2020. godine (sl. 1).

U župnoj crkvi svetog Petra danas se nalaze tek četiri oltara izrađena od kamena i mramora. Oni su poznati u stručnoj literaturi, ali do sada nisu bili detaljnije analizirani.⁸ Njihovo se podizanje stilski i kronološki može podijeliti u tri faze tijekom 18. stoljeća. Najstariji su oni na trijumfalnom luku koji se mogu datirati u prvu četvrtinu 18. stoljeća, potom onaj u kapeli Gospe od Ružarija nastao nakon 1741. godine te konačno glavni oltar nastao oko 1780. godine.

Oltari uz trijumfalni luk u velikoj su pregradnji crkve u drugoj polovici 20. stoljeća izgubili izvorne dedikacije, kao i oltarne slike na platnu. Onaj s lijeve strane sada ima noviju sliku Bogorodice s Djetetom, dok je izvorno bio posvećen svetom Nikoli Biskupu, a čiji se lik nalazi isklesan na stipesu (sl. 2).⁹ Oltar je uzdignut na tri stube te se stupnjevito širi u tri stražnja plana. Pravokutni stipes ukrašen je mramornim poljem s lisnatom reljefnom kartušom s likom svetog Nikole u biskupskom ruhu i brodom u stražnjem planu te bočno raznovrsnim mramornim inkrustacijama. Retabl tvore dva korintska stupa od crvenog mramora uzdignuta na profiliranu predelu te nose posve prekinuto gređe zaključeno segmentom zabata s parom sjedećih anđela. Lučno zaključena oltarana pala ukrašena je mramornim okvirom flankiranim s dva korintska polustupa. Nad njom je valovito polje s plitkim volutama zaključeno segmentom ukrašenim školjkom i girlandama. U središtu polja je reljefni

¹ Höfler, *Gradivo*, str. 107.

² Santoro, *Cerkev sv. Petra*, str. 12.

³ Santoro, *Cerkev sv. Petra*, str. 12.

⁴ Santoro, *Cerkev sv. Petra*, str. 12.

⁵ Santoro, *Cerkev sv. Petra*, str. 12.

⁶ Bilc, *Kronika fare trnovske*, str. 64.

⁷ Kirn Vodopivec, *V prezbiteriju*, str. 34–36.

⁸ Vrišer, *Baročno kiparstvo*, str. 74–81. Autor spominje sva četiri oltara te ih datira u 18. stoljeće. Smatra da su izrađeni u nepoznatim lokalnim radionicama, no pritom se nije osvrnuo na moguće utjecaje na majstore oltara u Ilirskoj Bistrici.

⁹ Fajdiga, *O cerkvi sv. Petra*, str. 20. Sliku Bogorodice s Djetetom je 1959. izradio Tone Kralj.

oblak s tri istovjetne glave bradatog muškarca, odnosno simboličkim, no ikonografski vrlo arhaičnim prikazom Presvetog Trojstva. Između stupova i oltarne niše postavljena su dva kamena kipa svetaca u prezbiterskoj odjeći te s biretima na glavi. Desni se može prepoznati kao sveti Lovro na što upućuju gradele u ruci, dok lijevi ima palmu te pridržava, čini se, kamen pa bi mogao biti sveti Stjepan Prvomučnik. Čitav oltar odiše nizom arhitektonskih nelogičnosti te vidnih prekranja, a koja su se mogla dogoditi kroz 19. stoljeće, kao i u velikoj pregradnji crkve u 20. stoljeću.¹⁰ Pojedini elementi oltara, napose geometrijske inkrustacije od raznobojnog mramora na stipesu, pilastrima iza stupova te uokolo lučne pale proizlaze iz furlanske altaristike kasnog 17. stoljeća, na prvom mjestu one kakvu je producirala altaristička radionica Giovannija († Gorizija, oko 1690.) i Leonarda Pacassija († Gorizija, 1697.) iz Gorizije.¹¹ Kamene, nekoć polikromirane skulpture svetaca uz oltarnu palu skromne su kvalitete te su najvjerojatnije djela nekog lokalnog majstora. On je poznao slična djela kipara padovanskog porijekla Angela De Puttija (Padova, oko 1680. – Zminj, 1731.), a čija je aktivnost dobro dokumentirana između Veneta, Furlanije, Kranjske te Istre u kojoj se majstor skrasio u trećem desetljeću 18. stoljeća.¹²

Desni oltar na trijumfalnom luku gotovo je identične koncepcije kao onaj s lijeve strane (sl. 3). Rađen je od iste kamene građe u kombinaciji s raznovrsnim mramorom, no razlikuje se po kiparskoj dekoraciji. Kameni stipes ovog oltara ima kompoziciju s dva klečeća anđela koji nose euharistijsku pokaznicu, a njoj se klanjaju još dva nespretno isklesana anđela smještena uz bočne rubove kompozicije. Stipes je rad majstora vrlo ograničenih izražajnih mogućnosti, no zanimljiv je zbog prikaza euharistijske pokaznice s arhaičnom pravokutnom tekom za izlaganje posvećene hostije. Taj motiv sugerira da je ovaj oltar služio za pohranu posvećenih hostija, odnosno Presvetog oltarskog sakramenta.¹³ Na njemu se izvorno mogao nalaziti tabernakul koji je sada postavljen na glavni oltar, budući da njegove stilske karakteristike ne odgovaraju strukturi s kraja 18. stoljeća. Iako prepravljen u gornjem dijelu gdje je nespretno ubačen tron za izlaganje pokaznice, njegov donji poligonalni dio ukrašen usitnjenom geometrijskom inkrustacijom

među mramornim stupićima stilski i izvedbeno mogao bi se uklopiti u prvu četvrtinu 18. stoljeća te time odgovarao trenutku podizanja desnog bočnog oltara uz trijumfalni luk. Arhitektonska dekoraciji ovog oltara nešto je kvalitetnije klesana od one s lijeve strane, kapiteli stupova i polustupova su kompozitni, a valoviti završetak polja nad lučnom nišom čini se sačuvan u izvornom obliku. Sastoji se od plitkih voluta zaključenih u reljefu triju kerubina na vrhu dok je u središtu polja krug od oblaka s reljefnim poprsjem Boga Oca. Nad segmentima zabata smještena su dva kamena anđela, a uz stupove retabla s lijeva kameni kip svetog Antuna Opata te svetog prezbitera, moguće svetog Valentina. Sve navedene skulpture retabla imaju određene sličnosti s djelima radionice furlanskog majstora Paola Zulianija (Gradisca d'Isonzo, 1698. – 1769.) iz Gradisce d'Isonzo pa se čini vrlo vjerojatnim da je ovaj nepoznati kipar dobro poznao njegova djela.¹⁴

Za razliku od navedenih oltara, za Ilirsku Bistricu neusporedivo je važniji oltar u bočnoj kapeli posvećenoj Blaženoj Djevici Mariji, odnosno Gospi od Ružarija. Sagrađen je oko 1741. godine u vrijeme župnika Antuna Spignarolija, a kako i stoji uklesano na bočnim stranama imposta luka ulaza u kapelu (sl. 4).¹⁵ Oltar je uzdignut na dvije stube, a pravokutni stipes u središtu ima lisnatu reljefnu kartušu s dva velika kerubina flankirana vertikalnim mramornim poljima. Stipes je bočno u stražnjem planu flankiran postamentima vanjskih stupova uz koje su dvije konzole za kipove svetog Dominika i svete Katarine Sienske, a koji su se tu izvorno nalazili sve dok nisu u 20. stoljeću prebačeni u nasuprotnu kapelu uz krstionicu čime je nepotrebno narušen izvorni arhitektonsko-kiparski sklad cjeline. Retabl se sastoji od pravokutne niše s lučnim zaključkom, a flankira je par kompozitnih stupova u prednjem i stražnjem planu. Oni nose posve prekinuto gređe naglašenih obrata, a povezani su trokutnim zabatom na vrhu. Na njegovim skošenim stranicama sjede dva anđela, a iza njih su postavljene naglašeno izdužene volute koje se sreću u reljefnoj školjci na sredini. Visina je oltara prilagođena svodovima relativno niske bočne kapele što je možda i bio razlog primijene klasičnog edikulskog rješenja retabla gdje se luk oltarne niše za smještaj kipa penje visoko u prostor zabatnog završetka. Arhitektonske specifičnosti, način obrade i korištenja raznovrsnih mramora te kiparska dekoracija oltara pružaju dovoljno elemenata da se ovo važno djelo pripíše najuglednijem riječkom altaristu i kiparu Antoniju Michelazziju (Gradisca d'Isonzo, 1707. – Rijeka, 1771.).

¹⁰ Valja upozoriti na činjenicu da su skulpture, ali i arhitektonska dekoracija oltara premazani bijelom bojom, odnosno vapnom te da je završetak oltara iznad niše mogao biti kasnije izmijenjen, odnosno nadodan.

¹¹ De Grassi, *Nuovi contributi*, str. 7–16. Tu svakako treba upozoriti na motiv izduženog eliptičnog cvijeta valovitih latica ispunjenog raznobojnim mramorom te slične motive kruga i ovala na bočnim stranicama stipesa u stražnjim planovima.

¹² Pintarić, "Angelus De Putti", str. 93–104.

¹³ Postoji mogućnost da je stipes s tabernakulom nekoć bio dio starog glavnog oltara, te da je kasnije prenamijenjen i prilagođen svom sadašnjem mjestu na lijevom oltaru uz trijumfalni luk, a što se moglo dogoditi u posljednjoj četvrtini 18. stoljeća, prilikom izgradnje novog mramornog glavnog oltara.

¹⁴ Pintarić, *Naručitelji i umjetnici*, str. 231–242.

¹⁵ Na lijevoj strani je natpis: SUB PAROCHO ANTON/ SPINGAROLI, a na desnoj: 1741. Ulazni luk u kapeli nosi natpis koji je ujedno i kronogram: GREGORIO CRAMER AVTHORE REGINAE ROSARIANA PIA VOTA FVNDITVS PONI CVRAVERVNT.

U rodnoj Gradisci d'Isonzo mladi je Michelazzi učio zanat u radionici tamošnjeg majstora Paola Zulianija.¹⁶ Privučen povlasticama koje je strancima jamčio carski patent Karla VI., Michelazzi dolazi u Rijeku 1727. godine, 1733. godine otvara prvu *bottegu* za mramorne oltare i skulpturu na Kvarneru.¹⁷ Tijekom svoje dugogodišnje karijere isklesao je brojne oltare i kipove za crkve u Rijeci, Senju, Bakru, Mošćenicama, Portu, Krku i Kastvu. Osim lokalnih naručitelja, angažirali su ga i zagrebački kanonici, isusovci iz Graza, kao i klerici iz Celja, furlanskog gradića Cinta Caomaggiorea i Ljubljane.¹⁸ Bečki ga je dvor 1755. imenovao carsko-kraljevskim arhitektom, stoga je majstor napravio niz nacrti za različite gradnje u Rijeci, Senju i Karlobagu, a vodio je i obnovu riječke augustinske crkve te gradnju župne crkve u Mrkoplju.¹⁹

Oltar Gospe od Ružarija izveden je na za Michelazzija tipičan način: korištene su velike plohe raznobojnog mramora koje se ritmički kombiniraju bez dodatnog složenijeg reljefnog ukrasa (sl. 5). Tako se skladno izmjenjuju stupovi, postamenti i okviri voluta od žutog mramora sa stupovima, postamentima i predelom od crvenog mramora dviju različitih vrsta te konačno i s poljima na stipesu, konzolama te zonom uz oltarnu palu od ljubičasto-sivog mramora. Svi skupocjeni materijali oltara u Ilirskoj Bistrici mogu se prepoznati u dosadašnjem Michelazzijevom opusu, konkretnije na dokumentiranom oltaru svetog Josipa u riječkoj isusovačkoj crkvi svetog Vida iz 1733. – 1734. godine. Ondje arhivski izvor o specifikaciji materijala spominje crveni mramor (rosso di Verona), crveni mramor s bijelim šarama (rosso di Francia), žuti mramor (giallo di Torre), bijeli (marmo di Carrara), ljubičasti s bijelo-sivim šarama (marmo Africano), a riječ je sirovinama dobavljenim iz Francuske i sjeverne Italije.²⁰ Arhitektonska jednostavnost bistričkog oltara, možda i najklasičnijeg od dosada poznatih majstоровih djela proizlazi iz već spominjanog oltara svetog Josipa kod riječkih isusovaca. Upravo je tim djelom majstor pokazao projektantsku zrelost odbacivši dotadašnju tipologiju svojih oltara iz kasnog trećeg desetljeća. Njih je karakterizirala usitnjena i prenatrpana arhitektonsko-kiparska dekoracija karakteristična za furlanske radionice poput one njegova učitelja Paola Zulianija. Za jednostavne i monumentalne forme svojih oltara Michelazzi se koristio predlošcima i arhitektonskim traktatima. Dovoljno se prisjetiti njegovog glavnog oltara u riječkoj augustinskoj crkvi svetog Jeronima iz 1744. godine, a koji nastaje djelomičnim kolažiranjem predložaka iz

slavne knjige isusovca Andree Pozza (Trento, 1642. – Beč, 1709.) – *Perspectiva pictorum et architectorum*, objavljene u dva toma u Rimu 1693. godine i 1700. godine.²¹ I Michelazzijev monumentalni oltar Gospe od Ružarija iz istoimene kapele u krčkoj katedrali, a koji je 1827. godine postavljen kao glavni oltar te otočke stolnice, također je proizašao iz Pozzovih predložaka. Izrađen je u cijelosti od bijelog mramora te je 1744. godine plaćen 1700 dukata.²²

Osim predložaka, Michelazzi se inspirirao i djelima koje je osobno mogao vidjeti u Veneciji gdje je često boravio zbog nabave mramora za svoje kipove i oltare. Stoga je potrebno upozoriti na izrazitu sličnost Michelazzijevog bistričkog oltara s onim svetog Križa podignutog oko 1585. godine prema projektu Alessandra Vittorie (Trento, 1525. – Venecija, 1608.) za oratorij posvećen svetom Jeronimu i Uznesenju Marijinom u blizini crkve San Fantin, a 1816. prenesenog u baziliku Santi Giovanni e Paolo (sl. 6).²³ Oba oltara slijede strogu formu klasične edikule s dva para korintskih stupova i trokutnim zabatom na vrhu. Valja istaknuti da je Michelazzi u Ilirskoj Bistrici koristio i specifičan ukras zabata u vidu dviju zrcalno postavljenih izduženih voluta sa školjkom u sredini. Taj će motiv ponoviti kasnije na zabatu krčkog oltara Gospe od Ružarija. Ovaj ukrasni element tipičan za zabate drvenih i mramornih venecijanskih oltara druge polovice 16. i prve četvrtine 17. stoljeća Michelazzi je mogao preuzeti iz traktata Sebastiana Serlija (Bologna, 1475. – Pariz, 1554.).²⁴ Bolonjski arhitekt i teoretičar je navedeni dekorativni element detaljno opisao uz pripadajući grafički list u svojoj četvrtoj knjizi *Regole generali di architettura* tiskanoj 1537. godine u Veneciji.²⁵ Osim što je iz traktata preuzimao određena altaristička rješenja, Michelazzi ih je istovremeno koristio i kao glavne izvore za poznavanje matematike, geometrije i perspektive s obzirom na to da sadrže iscrpna računska pojašnjenja. Riječki je majstor teorijske studije slavnih arhitekata zasigurno mogao nabaviti u nekoj od brojnih knjižara u Veneciji.²⁶ Takvih je knjižara, primjerice, 1735. godine u glavnom gradu Mletačke Republike bilo registrirano dvadeset i šest.²⁷ Jedna od cjenjenijih bila je ona u vlasništvu Bartola Occhija i nalazila se na Riva dei Schiavoni.²⁸ Iz arhivskih dokumenata je poznato da je svaki vlasnik cijenu knjiga formirao ponaosob na temelju ponude i potražnje. Najjeftinije su bile nabožne knjižice kao i pučka literatura čija je cijena na tržištu varirala od 2 do 4 lire. S druge strane, za traktate o arhitekturi

¹⁶ Pintarić, Antonio Michelazzi, str. 99–117.

¹⁷ Tulić i Pintarić, Prilozi, str. 127–129.

¹⁸ Tulić i Pintarić, Antonio Michelazzi i Francesco Cabianca, str. 144–145.

¹⁹ Tulić i Pintarić, Io Antonio Michelazzi, str. 107–132.

²⁰ Šourek, *Mramorna skulptura*, str. 295. Za navedene vrste mramore vidjeti d'Agostino, *Atlante dei litotipi*, str. 315–335.

²¹ Tulić, Kamena skulptura i oltari, str. 371; Šourek, *Mramorna skulptura*, str. 298.

²² Matejčić, Barok u Istri, str. 599; Velčić, *Katedrala*, str. 21.

²³ Finocchi Ghersi, Vergine addolorata, str. 263–265.

²⁴ Kruft, *Storia della teorie*, str. 79.

²⁵ Serlio, *Regole generali*, str. 158. tav 2.

²⁶ Carnelos, *Libri da grida*, str. 77–89.

²⁷ Carnelos, *Libri da grida*, str. 77–89.

²⁸ Stipčević, Hrvatske knjige, str. 296.

trebalo je izdvojiti od 30 do 100 lira, a najpopularnija su bila djela Leona Battiste Albertija, Andree Palladija, Sebastiana Serlija te Vitruvija.²⁹ Njih je Michelazzi mogao po pristupačnim cijenama pronaći u centru *Serenissime*, ali je istovremeno imao i mogućnost korištenja Vitruvijevo *I dieci libri dell'architettura* ili Scamozzijevo *L'idea dell'architettura universale* u knjižnici isusovačkog kolegija u Rijeci.³⁰ Michelazzijev oltar u Ilirskoj Bistrici, nalik jednostavnoj i svečanoj edikuli, primjer je strogog i klasično intoniranog venecijanskog altarističkog rješenja te premda nevelikih dimenzija djeluje monumentalno za razliku od oltara uz trijumfalni luk s pomalo konfuznim arhitektonskim siluetama i usitnjenim kiparskim dekoracijama. Bistrički oltar je, slijedom navedenog, izuzetno važno i najklasičnije ostvarenje u velikom altarističkom korpusu riječkog majstora.

Značajan je i skulptorski ukras oltara Gospe od Ružarija izveden od kararskog mramora, a uključuje kerubine na stipesu, svetačke kipove na konzolama, jednog kerubina koji sada nedostaje, a bio je smješten na oblacima u tjemenu pod lukom zabata te konačno dva sjedeća anđela na timpanu. Kiparski su najizrazitiji likovi svetog Dominika i svete Katarine Sienske koji su se nekoć nalazili na konzolama uz retabl (sl. 7, 8). Njihov izvorni smještaj na oltaru zabilježen je na staroj fotografiji s početka 20. stoljeća (sl. 9). Sveti je Dominik bio smješten s lijeve, a sveta Katarina s desne strane dok se u oltarnoj niši nalazio drveni kip Bogorodice s Djetetom, kasnije zamijenjen kipom Srca Isusovog.³¹ Sadašnji smještaj kipova uz krstionicu u nasuprotnoj kapeli uređenoj u sklopu velike obnove crkve u 20. stoljeću nepotrebno je poništio izvorni sklad i ikonografsku cjelovitost Michelazzijevog oltara. Naime, navedeni su svetački kipovi zajedno s drvenom skulpturom Bogorodice nepoznatog majstora činili uobičajenu ikonografsku shemu oltara posvećenog Ružariju, odnosno svetoj krunici kao jednom od najjačih Marijinaskih kultova nakon Tridentskog sabora (1545. – 1563.). Taj se kult snažno i nezaustavljivo širio nakon što je udružena kršćanska flota pobijedila osmansko brodovlje kod Lepanta (Naupaktos u Grčkoj) dana 7. listopada 1571. godine.³² Za sretan ishod bitke papa Pio V., dominikanac i jedan od predvodnika protuturskog saveza bio je odredio moljenje ružarija, a s kronicama je opskrbio i savezničku mornaricu. Na uspomenu ove pobjede počeli su se podizati oltari i osnivati bratovštine u čast Gospe od Ružarija, posebno od kad je nasljednik Pia V., papa Grgur XIII. 1573. godine odredio da svaka crkva mora imati oltar ili kapelu posvećenu Ružariju gdje će se svake prve nedjelje u listopadu slaviti ovaj Marijin blagdan.³³ Tako je krunica koju daje Marija

držeći Dijete u naručju postala znak zaštite i jamac pobjede u kasnijim protuturskim ratovima koje je Venecija i Habsburško carstvo poduzimalo za potiskivanje Osmanlija iz Europe, posebno nakon njihovog poraza kod Beča 1683. godine. Kada ih je kod Petrovaradina 1716. godine porazio vojskovođa cara Karla VI., princ Eugen Savojski, papa Klement XI. je Gospu od Ružarija proglasio blagdanom većeg dvostrukog obreda (lat. rito duplex majus) za cijelu Crkvu.³⁴

Michelazzi je likove svetog Dominika i svete Katarine ranije isklesao za oltar Gospe od Ružarija u župnoj crkvi svetog Andrije u Mošćenicama, tada posjedu riječkih isusovaca.³⁵ Ova su djela nastala u drugoj polovici četvrtog desetljeća 18. stoljeća u trenutku kada je majstor radio na svom remek-djelu, oltaru svetog Franje Ksaverskog za riječku isusovačku crkvu svetog Vida. Mošćeničke skulpture imaju naglašenu elongiranost tijela, melankoličnije izraze lica te draperiju složenijih nabora. Bistrički kipovi nešto su robusniji, no posjeduju jednaku mekoću obrade mramorne površine te prirodnost pokreta. Međutim, još se veće sličnosti mogu pronaći s Michelazzijevim djelima iz prve polovice petog desetljeća, poput kipova na oltaru svetog Jurja iz stare katedrale u Zagrebu, danas u Lupoglavu. Posebice treba usporediti lice svetog Dominika s onim svetog Franje Ksaverskog u Lupoglavu gdje je vidljiv jednak senzibilitet za modelaciju volumena, kao i izraz lica (sl. 10,11). Na sličan su način izvedene i fizionomije muških likova ispod menze glavnog oltara u nekadašnjoj augustinskoj crkvi u Rijeci, a kojeg je Michelazzi podigao 1744. godine. Tu je iznova zamjetna mekoća obrade licâ, napose očiju, oživljena blago izvedenim incizijama brade, kose ili bora na muževnim fizionomijama što prikazuju Duše u čistilištu.³⁶ I za lik svete Katarine u Bistrici može se naći znatan broj analogija u Michelazzijevu opusu. Na toj se skulpturi ističe vješto isklesana trnova kruna sa šupljinama te posebno stručak rascvjetalih ljiljana s raspelom kojeg svetica promatra u zanosu. Valja upozoriti i na medaljicu na krunici što je svetica nosi o pojasu. Na njoj je u vrlo plitkom reljefu skicirano poprje pape u profilu u čijoj se fizionomiji može prepoznati lik pape Honorija II., koji je priznao dominikanski red 1216. godine. Michelazzi je za ovaj lik zasigurno koristio grafički predložak s prikazom medaljona s portretom pape Honorija II. u profilu.³⁷ Na isti je način kipar izveo i lik Djevice Marije u profilu što se nalazi na medaljici krunice svetog Franje Ksaverskog na stipesu oltara u Lupoglavu.

Michelazzi je upravo 1744. godine izradio bočni desni oltar posvećen Gospi od Ružarija u župnoj

²⁹ Borean, *Libri e stampe*, str. 107–110.

³⁰ HR-DARI-4, Poglavarstvo namjesništvo Rijeka, busta 8.

³¹ Bilc, *Kronika fare trnovske*, str. 83.

³² Prijatelj Pavičić, *Dominikanci*, str. 209–220.

³³ Prijatelj Pavičić, *Dominikanci*, str. 211.

³⁴ Cvetnić, *Dominikanci*, str. 186.

³⁵ Tulić, *Skulptura*, str. 241–249.

³⁶ Tulić, Antonio Michelazzi, str. 170–172.

³⁷ Giovanni Giacomo de' Rossi, *Chronologia Summorum Romanorum Pontificum*, 1675. The British Museum (1870,0514.139.A)

crkvi svetog Nikole u Pazinu, sjedištu lokalne knežije. Slavolučni oltar s dva para stupova i dvostrukom atikom uz retabl ima kipove svetog Dominika i svete Katarine koji flankiraju sliku Marije s Kristom kako dijeli krunice. Michelazzi je na ovom otaru izveo tek dio kiparske opreme, odnosno reljefni stipes i anđela na atici, a izradu je svetačkih kipova povjerio suradniku, najvjerojatnije Francescu Rottmanu (Venecija, 1710. – Ljubljana, 1788.).³⁸ Pazinski su kipovi doslovne replike onih kvalitetnijih iz Ilirske Bistrice. Na istarskim su skulpturama ispušteni tek poneki sitni detalji, poput psa uz noge svetog Dominika ili ljljana u rukama te krunice o pojasu svete Katarine. Znatna sličnost ovih skulptura možda se može tumačiti postojanjem zajedničkog crteža ili glinenog modela kojeg je izveo Michelazzi, a što je bio uobičajen kiparski postupak. Zbog brojnih narudžbi u petom desetljeću 18. stoljeća Michelazzi je morao uzeti pomoćnike ili dio kiparskih zadataka povjeriti suradnicima svoje riječke radionice. Tako je u petom desetljeću 18. stoljeća Rottmanov udio već prepoznat u vidu kerubina na stipesu glavnog oltaru župne crkve u Bribiru kojeg je Michelazzi ugovorio 1747. godine.³⁹ Na istom se oltaru na atici nalaze kipovi mramornih anđela što ih je izveo još jedan njegov suradnik, kipar Orazio Bonetti (Venecija, oko 1700. – ?, ?).⁴⁰ I na ranije spomenutom krčkom oltaru Gospe od Ružarija iz 1744. godine može se prepoznati Rottmanov udio u pokojem kerubinu te na atici. Kerubini na stipesu oltara u Bistrici bliži su Rottmanovoj nego li Michelazzijevoj ruci pa oni dobro ilustriraju način funkcioniranja radionice riječkog majstora u petom desetljeću gdje je zamjetna fluktuacija kiparevih pomoćnika i suradnika.

Za podizanje oltara Gospe od Ružarija važan je tadašnji župnik Antun Spignaroli, a čije se ime nalazi uklesano na lijevom impostu ulaza u spomenutu kapelu. On je rođen 1675. godine u Rijeci, a njegov otac Giovanni Ernesto je bio poznati trgovac te je obnašao službu gradskog vijećnika 1678. godine.⁴¹ Antun se krajem 17. stoljeća školovao kod riječkih isusovaca te je zatim 7. siječnja 1713. godine bio imenovan župnikom crkve svetog Petra u Ilirskoj Bistrici.⁴² Tamo je proveo 46 godina, a izvori ga spominju kao iznimno sposobnu osobu koja je uvelike doprinijela vjerskom i kulturnom životu župe. Upravo je Spignaroli u rodnome gradu oko 1741. godine mogao kod Michelazzija naručiti novi mramorni oltar i kipove za netom sagrađenu kapelu Gospe od Ružarija.

Četrdesetak godina kasnije je za vrijeme župnika Franje baruna Lazarinija naručen novi monumentalni mramorni oltar smješten u dnu prezbiterija (sl.

12). Mramor za njegovu gradnju je početkom 1780-ih godina bio nabavljen u Veneciji.⁴³ Oltar je izdignut na tri stube, a na središtu stipesa izvijenih bočnih stranica velika je kartuša s prikazom evanđeoske scene Isusa koji hoda po vodi. Oltar se stupnjevitio širi u tri bočna plana blago konkavnog tlocrta. Retabl mu se sastoji od tri para kompozitnih stupova od kojih se ističe onaj u sredini koji ima tordirano deblo. Na visokim postamentima uz retabl su veliki mramorni kipovi svetog Petra s lijeva te svetog Pavla s desna. Stupovi nose prekinuto grede naglašenih obrata s kontinuirajućim vijencem. Nad segmentima zabata, u osi tordiranih stupova, sjedi anđeoski par. U središtu retabla je niša za izvorno lučno zaključenu palu nad kojom se izdiže vijenac i visoko atičko polje s lučnim zaključkom pod kojim je lik Boga Oca i golubica Duha Svetoga.

Oltar nije sačuvan u izvornom obliku budući da mu je pod izvorni mramorni luk pale u 20. stoljeću ubačen šiljati luk za novu oltarnu sliku, s ciljem da se ona što bolje uskladi s neogotičkim obrisom prozora i jedara svodova u svetištu.⁴⁴ Isto tako nisu sačuvani ni izvorni bočni ophodi te mramorna balustrada. Najprofinjniji detalj oltara njegov je stipes s prikazom događaja iz Matejevog evanđelja gdje Isus hoda po vodama Genezaretskog jezera (Galilejskog mora) dok mu Petar dolazi u susret iz lađe koja se nošena valovima i vjetrom otisnula od kraja (sl. 13).⁴⁵ Budući da se apostol uplašio naleta vjetra počeo je tonuti, no Krist ga spašava i blagoslivlja koreći njegovu nevjeru. Na suptilno modeliranom reljefu protagonisti su postavljeni u prvi plan, a kipar je različitim klesarskim postupkom dočarao dubinu prostora prikazavši ulaštene likove Krista i Petra okružene vodom pomno definiranom mnoštvom valovitih, gustih incizija. Statičnost reljefa, koji je najvjerojatnije preuzet iz nekog grafičkog predloška istog motiva, moguće i iz kakvog misala, donekle razbija i sugestivan prikaz lađe u daljini, na kojoj ostali apostoli u panici

⁴³ Santoro, *Cerkev sv. Petra*, str. 13. Navodi se arhivski zapis da je župnik Lazarini 1780. mramor za oltar nabavljao u Veneciji, ali se ne donosi prijepis zapisa.

⁴⁴ Najvjerojatnije iz te obnove potječu i dva korintska kapitela ubačena pod volute atike oltara u osi vanjskih stupova, a koji su pripadali nekom uklonjenom oltaru iz prve polovice 18. stoljeća.

⁴⁵ Mt 14,22–33 „I odmah prisili Isus učениke da uđu u lađu i da se prebace prijeko dok on otpusti mnoštvo. A pošto otpusti mnoštvo, uziđe na goru, nasamo, da se pomoli. Uvečer bijaše ondje sam. Lađa se već mnogo stadija bila otisla od kraja, šibana valovima. Bijaše protivan vjetar. O četvrtjoj noćnoj straži dođe on k njima hodeći po moru. A učениci ugledavši ga kako hodi po moru, prestrašeni rekoše: „Utvara!” I od straha kriknuše. Isus im odmah progovori: „Hrabro samo! Ja sam! Ne bojte se!” Petar prihvati i reče: „Gospodine, ako si ti, zapovjedi mi da dođem k tebi po vodi!” A on mu reče: „Dođi!” I Petar siđe s lađe te, hodeći po vodi, pođe k Isusu. Ali kad spazi vjetar, poplašši se, počne tonuti te krikne: „Gospodine, spasi me!” Isus odmah pruži ruku, dohvati ga i kaže mu: „Malovjerni, zašto si posumnjao?” Kad udoše u lađu, utihnu vjetar. A oni na lađi poklone mu se ničice govoreći: „Uistinu, ti si Sin Božji!”

³⁸ Tulić i Pintarić, *Kipar Orazio Bonetti*, str. 263, bilj. 30.

³⁹ Klemenčić, *Francesco Robba*, str. 156, 174–175; Tulić i Pintarić, *Kipar Orazio Bonetti*, str. 251–253, 263.

⁴⁰ Tulić i Pintarić, *Kipar Orazio Bonetti*, str. 247–264.

⁴¹ Kobler *Memorie*, str. 181.

⁴² Valenčić, *Župljani Trnovega*, str. 39–40.

skupljaju jedra i uz napor drže kormilo kako bi održali kurs broda. Stilske odlike reljefa kao što su pojednostavljene fizionomije, način drapiranja odjeće kao i sam klesarski postupak upućuju na autorstvo udomaćenog riječkog kipara Sebastiana Petruzzija (Gradisca d'Isonzo ? – ?, nakon 1791.). Majstor se u Rijeku doselio 1775. godine i u njoj je boravio do 1787. godine nakon čega se s njegovim djelima susrećemo na otocima Cresu i Rabu.⁴⁶ Poput svojeg prethodnika Michelazzija i Petruzzi je dobio nekoliko uglednih narudžaba od kojih se svakako ističu one za staru zagrebačku katedralu.⁴⁷ Petruzzi je osim reljefa u župnoj crkvi isklesao i glavni oltar u crkvi svetog Jurja, također u Ilirskoj Bistrici.⁴⁸ Između ostalog, on je zajedno sa svojom radionicom izradio i glavni oltar za župnu crkvu u Jelšanama kao i glavni oltar za malenu srednjovjekovnu crkvu u nedalekom Obrovu.⁴⁹ Bistrički reljef s prikazom evanđeoske scene Isusa koji hoda po vodi je kvalitetnija i kompozicijski razrađenija verzija istoimenog reljefa kojeg je Petruzzi izradio na stipesu oltara svetog Petra i Pavla u župnoj crkvi u gradu Cresu.⁵⁰ Za razliku od reljefa, arhitektonsko-dekorativni leksik oltara i mramorni kipovi svetog Petra i svetog Pavla ne uklapaju se u Petruzzijev opus. Njih je s oprezom moguće povezati s djelatnošću dosad slabo istraženog goričkog kipara i altarista Giovannija Battista Zipperle, a kako je predložio Vrišer (sl. 14,15).⁵¹ Glavni oltar iz župne crkve u Ilirskoj Bistrici može se usporediti s monumentalnim Zipperlinim oltarom u župnoj crkvi u Oreheku kod Postojne. Bočni kipovi svetog Petra i Pavla lišeni pokretačke snage koju guši teška i gusta draperija te shematiziranih lica bliski su dokumentiranim Zipperlinim istoimenim kipovima nastalima 1789. godine za glavni oltar župne crkve u Vipavi.⁵²

S lijeve strane glavnog oltara u zidu svetišta malena je niša za pohranu svetih ulja. Njezin mramorni prospekt sastoji se od lučno zaključenog okvira izrađenog od zelenog mramora, a zatvaraju ga mjedena vratašca s reljefnim inicijalima O[leum]. S[anctum]. Bočno su flankirana s dvije reljefne volute te nadvišena profiliranim vijencem s cvjetnim ukrasom na vrhu te bočnim girlandama sa strana. Kvalitetno izrađen okvir niše može se datirati najvjerojatnije u vrijeme izrade glavnog oltara oko 1780. godine.

Mramorni oltari u župnoj crkvi svetog Petra u Ilirskoj Bistrici nastali su u rasponu od gotovo jednog stoljeća. Početkom 18. stoljeća izvedeni su oni na

trijumfalnom luku, a karakterizira ih usitnjen i likovno skroman kiparski ukras. Oko 1741. godine nastaje najvažniji oltar u crkvi, onaj Gospe od Ružarija, a izradio ga je riječki altarisit i kipar Antonio Michelazzi i njegova radionica. Klasična mramorna edikula sa strana je nadopunjena mramornim skulpturama svetog Dominika i svete Katarine te one predstavljaju ujedno i najkvalitetnije skulptorsko ostvarenje u župnoj crkvi. Konačno, tijekom posljednja dva desetljeća 18. stoljeća podignut je mramorni glavni oltar s lijepim reljefom kipara Sebastiana Petruzzija na stipesu. Michelazzijeva i Petruzzijeva djela u Ilirskoj Bistrici pokazuju da se Rijeka u 18. stoljeću doista može smatrati regionalnim centrom za nabavu mramorne skulpture i oltara iz kojeg se koncentrično šire utjecaji, podjednako na kvarnerske otoke i Istru kao i na kontinentalno zaleđe.⁵³

ARHIVSKI IZVORI I LITERATURA

NEOBJAVLJENI ARHIVSKI IZVORI

HR-DARI – Državni arhiv u Rijeci
HR-DARI-4 – Poglavarско namjesništvo Rijeka.

LITERATURA

- Baričević, Doris: Oltari Sebastiana Petruzzija u zagrebačkoj katedrali. *Tkalčić. Godišnjak Društva za povijesnicu Zagrebačke nadbiskupije*, 1, 1997, str. 371–400.
- Bilc, Janez: *Kronika fare trnovske na Notranjskem*. Ilirska Bistrica: Župnija, 2022.
- Borean, Linda: Libri e stampe di casa Manfrin a Venezia tra Sette e Ottocento. *Prime considerazioni. Venezia Arti*, 29, 2020, str. 97–124.
- Carnelos, Laura: *Libri da grida, da banco e da bottega. Editoria di consumo a Venezia tra norma e contraffazione (XVII–XVIII)* (tesi di dottorato). Università Ca' Foscari Venezia, 2009.
- Cvetnić, Sanja: Dominikanci i njihova ikonografija nakon Tridentskog koncila. *Dominikanci u Hrvatskoj* (ur. Igor Fisković). Zagreb: Galerija Klovićevi dvori – Hrvatska dominikanska provincija, 2011, str. 182–202.
- d'Agostino, Cinzia: Atlante dei litotipi. *Scultura in Trentino. Il Seicento e il Settecento*, vol. 1 (ur. Andrea Bacchi, Luciana Giacomelli). Trento, Università di Trento, 2003, str. 315–335.
- De Grassi, Massimo: Nuovi contributi al catalogo di Leonardo Pacassi. *Studi Goriziani*, 76, 1992, str. 7–16.
- De' Rossi, Giovanni Giacomo: *Chronologia Summorum Romanorum Pontificum*. Roma, 1675.
- ⁵³ Istraživanje za ovaj rad je financiralo Sveučilište u Rijeci u sklopu projekta Barokna Rijeka (uniri-human-18-85 1219).

⁴⁶ Pintarić, *Naručitelji i umjetnici*, str. 276–290.

⁴⁷ Baričević, Oltari Sebastijana Petruzzija, str. 371–400.

⁴⁸ Pintarić, *Naručitelji i umjetnici*, str. 276–290.

⁴⁹ Glavni oltar iz Jelšana s kipovima dva anđela Mario Pintarić je uvrstio u opus Sebastiana Petruzzija prilikom izlaganja na međunarodnom znanstvenom skupu „Kruno Prijatelj o 100. obljetnici rođenja” održanog u Splitu 28. i 29. rujna 2022. godine.

⁵⁰ Tulić, Kamena skulptura i oltari, str. 524–525.

⁵¹ Vrišer, *Baročno kiparstvo*, str. 85–88.

⁵² Vrišer, *Baročno kiparstvo*, str. 85, 176.

- Fajdiga, Stanko: Iz župnijske kronike. *Prav lepa je trnovska fara* (ur. Stanko Fajdiga et al.). Ilirska Bistrica: Župnija, 2020, str. 14–25.
- Finocchi Ghersi, Lorenzo: Vergine addolorata – San Giovanni Evangelista. *La Basilica dei Santi Giovanni e Paolo* (ur. Giuseppe Pavanello). Venezia: Marcianum Press, 2013, str. 263–265.
- Höfler, Janez: *Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem: Primorska*. Ljubljana: Viharnik, 2016, elektronska izdaja (http://www.viharnik.com/downloads/HistTop_Primorska.pdf).
- Kirn Vodopivec, Katja: V prezbiteriju bodo odslej vidni tudi novoodkriti gotski elementi. *Prav lepa je trnovska fara* (ur. Stanko Fajdiga et al.). Ilirska Bistrica: Župnija, 2020, str. 34–38.
- Klemenčič Matej: *Francesco Robba (1698–1757). Beneški kipar in arhitekt v baročni Ljubljani*. Mari-bor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2013.
- Kobler, Giovanni: *Memorie per la storia della Liburnica città di Fiume*, sv. 3. Fiume: E. Mohovich, 1896.
- Kruft, Hanno-Walter: *Storia delle teorie architettoniche. Da Vitruvio al Settecento*. Bari, Biblioteca Universale Laterza, 2020.
- Matejčić, Radmila: Barok u Istri i Hrvatskom primorju. V: Horvat, Anđela i Matejčić, Radmila i Prijatelj, Kruno: *Barok u Hrvatskoj*. Zagreb: Liber, 1982, str. 365–648.
- Pintarić, Mario: „Angelus De Putti” – prilozi za padovanskog kipara u Istri i Venetu. *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 45, 2021, str. 93–104. (<https://doi.org/10.31664/ripu.2021.45.07>)
- Pintarić, Mario: Antonio Michelazzi „di professsione, scultore de’Marmi“: novi arhivski prilozi za riječkog kipara. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 54, 2018, str. 99–117.
- Pintarić, Mario: *Naručitelji i umjetnici u Rijeci tijekom 17. i 18. stoljeća* (doktorski rad). Sveučilište u Zadru, 2022.
- Prijatelj Pavičić, Ivana: Dominikanci i poslijetridentska ikonografija. *Trident u Hrvatskoj: vizualizacije tridentskog programa u likovnoj baštini* (ur. Sanja Cvetnić, Danko Sourek, Tanja Trška). Zagreb: FF press, 2022, str. 207–235.
- Santoro Irena: Cerkev sv. Petra (Trnovo, Ilirska Bistrica) – umetnostnozgodovinski oris. *Prav lepa je trnovska fara* (ur. Stanko Fajdiga et al.). Ilirska Bistrica: Župnija, 2020, str. 12–13.
- Serlio, Sebastiano: *Regole generali di architettura sopra le cinque maniere degli edifici*. Venetia, 1537.
- Stipčević, Aleksandar: Hrvatske knjige u inventaru mletačkog tiskara i knjižara F. Brogiolija iz 1678. god. *Croatica et Slavica Iadertina*, 4, 2008, str. 279–308.
- Šourek, Danko: *Mramorna skulptura i altaristika XVII. i XVIII. stoljeća na području Rijeke i Hrvatskog primorja* (doktorski rad). Filozofski fakultet u Zagrebu, 2012.
- Tulić, Damir i Pintarić, Mario: Antonio Michelazzi i Francesco Cabianca: nova djela u Italiji i Hrvatskoj. *Ars Adriatica*, 10, 2020, str. 144–145. (<https://doi.org/10.15291/ars.3196>)
- Tulić, Damir i Pintarić, Mario: Io Antonio Michelazzi Architetto di professione. Nepoznati majstorovi projekti i nacrti za Krk, Omišalj, Senj, Karlobag i Rijeku. *Ars Adriatica*, 9, 2019, str. 107–132. (<https://doi.org/10.15291/ars.2927>)
- Tulić, Damir i Pintarić, Mario: Kipar Orazio Bonetti između Furlanije, Kvarnera i Dalmacije. *Ars Adriatica*, 11, 2021, str. 247–264. (<https://doi.org/10.15291/aa.3573>)
- Tulić, Damir i Pintarić, Mario: Prilozi za kipara i arhitekta Antonija Michelazzija o 250. obljetnici majstorove smrti. *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 45, 2021, str. 127–129. (<https://doi.org/10.31664/ripu.2021.45.10>)
- Tulić, Damir: Antonio Michelazzi, Duše u čistilištu. *Czriquenicza 1412. Život i umjetnost Vinodola u doba pavlina* (ur. Nina Kudiš). Crikvenica: Muzej grada Crikvenice, 2012, 170–172.
- Tulić, Damir: Skulptura, altaristika i liturgijska srebrnina u pićanskoj katedrali: prilozi za Antonija Michelazzija i Gasparea Albertinija. *Pićanska biskupija i Pićanština* (ur. Robert Matijašić). Pazin: Državni arhiv, 2012, str. 241–249.
- Tulić, Damir: *Kamena skulptura i oltari iz 17. i 18. stoljeća u Porečko-pulskoj biskupiji* (doktorska disertacija). Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2012.
- Valenčić, Vlado: Župljani Trnovega pri Ilirski Bistrici zoper laške župnike v XVIII. stoletju. *Kronika*, 6, 1958, št. 1, str. 39–42.
- Velčić, Franjo: *Katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije – Krk*. Omiš, 2013.
- Vrišer, Sergej: *Baročno kiparstvo na Primorskem*. Ljubljana: Slovenska matica, 1983.



S U M M A R Y

Altar furnishings and sculptures in the parish Church of St. Peter in Ilirska Bistrica

The paper analyses four altars made of stone and marble in Ilirska Bistrica's parish Church of St. Peter. Stylistically and chronologically, their construction went through three phases during the eighteenth century. The oldest ones stand under the triumphal arch and may be dated to the first quarter of the eighteenth century. The altar on the left was originally dedicated to St. Nicholas, whose figure is carved on the altar frontal. The figure was the work of an unknown workshop, strongly influenced by the Pacassi family of altar builders from Gorizia. The sculptures were produced by an unknown local master who was familiar with the works of the sculptor Angelo De Putti from Padua. On the right side of the triumphal arch, the Altar of the Blessed Sacrament was accomplished by an unknown master who drew inspiration from the works of the sculptor and altar builder Paolo Zuliani from Gradisca d'Isonzo. The most important of all, the marble altar was commissioned about 1741 from the Rijeka sculptor Antonio Michelazzi for the Chapel of the Blessed Virgin Mary of the Rosary, constructed shortly before that. The altar was built in Michelazzi's characteristic style, rhythmically combining large slabs of multicolour marble without additional complex relief decoration. All expensive materials used in the construction of the altars in Ilirska Bistrica can be found in Michelazzi's earlier works, specifically, the documented Altar of St. Joseph (1733–1734) in the Jesuit Church of St. Vitus in Rijeka. Sculpturally the most compelling works are the statues of St. Dominic and St. Catherine of Siena, which, as an old photograph from the early twentieth century reveals, were formerly displayed on the altar sides. Before that, Michelazzi carved the figures of the same pair of saints for the Altar of Our Lady of the Rosary in the parish Church of St. Andrew in the town of Mošćenice, which belonged to the Jesuits from Rijeka. Even greater similarities can be found with Michelazzi's works from the first half of the fifth decade of the 18th century, for example, the sculptures on the Altar of St. George from the old cathedral of Zagreb (now in the parish church of Lupoglav). A comparison should especially be drawn between St. Dominic's face and that of St. Francis Xavier in Lupoglav, both exhibiting the same aptitude for volume modelling and expressivity. During the days of the parish priest, Franz Baron Lazarini, a monumental new high altar was commissioned and

built in the presbytery. The marble for its construction was purchased in Venice in 1780. The altar was built by the sculptors Sebastiano Petruzzi and Giovanni Battista Zipperla.



P O V Z E T E K

Oltarji in kiparska oprema župnijske cerkve sv. Petra v Ilirski Bistrici

Članek analizira štiri oltarje iz kamna in marmorja v župnijski cerkvi sv. Petra v Ilirski Bistrici. Slogovno in kronološko lahko njihov nastanek v 18. stoletju razdelimo v tri obdobja. Najstarejša oltarja stojita ob slavoloku in ju lahko datiramo v prvo četrtino 18. stoletja. Oltar na levi strani je bil prvotno posvečen sv. Miklavžu, čigar podoba je vklesana na prednji strani oltarne menze in je delo neznane delavnice, na katero so močno vplivali oltarji goriške družine kamnosekov Pacassi. Oba kipa na oltarju je izdelal neznani lokalni mojster, ki je poznal opus kiparja Angela De Puttija iz Padove. Na desni strani slavoloka je oltar Najsvetejšega izdelal neznani mojster, ki se je zgledoval po delih kiparja in kamnoseka Paola Zulianija iz Gradišča ob Soči. Najdragocenejši je marmorni oltar, ki je bil okoli leta 1741 naročen pri reškem kiparju Antoniu Michelazziju za novozgrajeno kapelo Blažene Device Marije Rožnovenske. Oltar je izdelan v značilnem Michelazzijevem slogu, ki je ritmično združeval večje plošče iz raznobarnega marmorja brez dodatnega zapletenega reliefnega okrasja. Vse dragocenejše materiale, uporabljene pri gradnji oltarjev v Ilirski Bistrici, je mogoče najti v Michelazzijevih zgodnejših delih, zlasti v dokumentiranem oltarju sv. Jožefa (1733–1734) v jezuitski cerkvi sv. Vida na Reki. Pomemben je tudi v kararskem marmorju izvedeni kiparski okras tega oltarja. Kiparsko najbolj prepričljiva sta kipa sv. Dominika in sv. Katarine Šienske, ki sta bila, kot razkriva stara fotografija iz začetka 20. stoletja, nekoč postavljena na konzolah ob oltarnem nastavku. Pred tem je Michelazzi izklesal figuri istega para svetnikov za oltar Marije Rožnovenske v župnijski cerkvi sv. Andreja v kraju Mošćenice, ki je bila v lasti reških jezuitov. Še večje podobnosti najdemo na Michelazzijevih delih iz prve polovice petega desetletja 18. stoletja, na primer na kipih na oltarju sv. Jurija, ki je bil izdelan za zagrebško katedralo, zdaj pa je v župnijski cerkvi v Lupoglavu. Še posebej lahko primerjamo obraz sv. Dominika z obrazom sv. Frančiška Ksaverja v Lupoglavu, saj oba kažeta enako nadarjenost za

prostorsko modeliranje in izraznost. V času župnika Franca barona Lazarinija so v Ilirski Bistrici naročili in v prezbiteriju postavili nov monumentalni glavni

oltar. Marmor za njegovo izdelavo je bil kupljen v Benetkah leta 1780, pri delu pa sta sodelovala Sebastiano Petruzzi in Giovanni Battista Zipperla.



Slika 1: Fotografija unutrašnjosti župne crkve u Ilirskoj Bistrici iz prve četvrtine 20. stoljeća (Bilc, Kronika fare trnovske)



Slika 2: Nepoznata radionica: nekadašnji oltar svetog Nikole s lijeve strane trijumfalnog luka, prva četvrtina 18. stoljeća, župna crkva svetog Petra, Ilirska Bistrica (foto: Mario Pintarić).



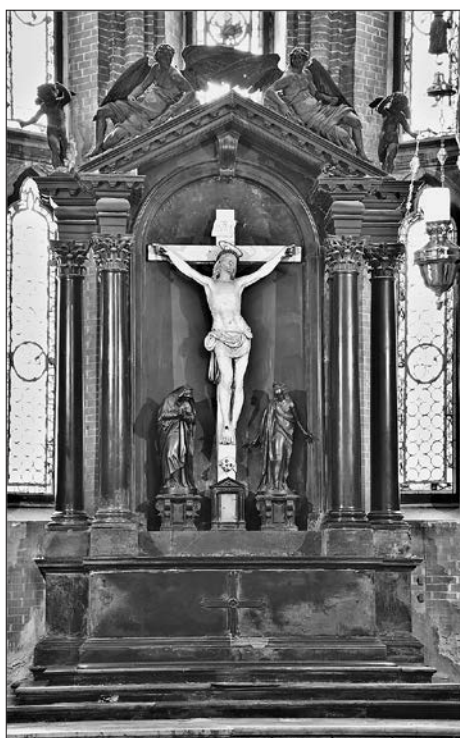
Slika 3: Nepoznata radionica: nekadašnji oltar Presvetog sakramenta s desne strane trijumfalnog luka, prva četvrtina 18. stoljeća, župna crkva svetog Petra, Ilirska Bistrica (foto: Mario Pintarić).



Slika 4: Bočna kapela posvećena Blaženoj Djevici Mariji – Gospi od Ružarija, 1741., župna crkva svetog Petra, Ilirska Bistrica (foto: Damir Tulić).



Slika 5: Antonio Michelazzi: oltar Gospe od Ružarija, oko 1741., župna crkva svetog Petra, Ilirska Bistrica (foto: Mario Pintarić).



Slika 6: Alessandro Vittoria: oltar svetog Križa, oko 1586., Santi Giovanni e Paolo, Venecija (foto: Damir Tulić).



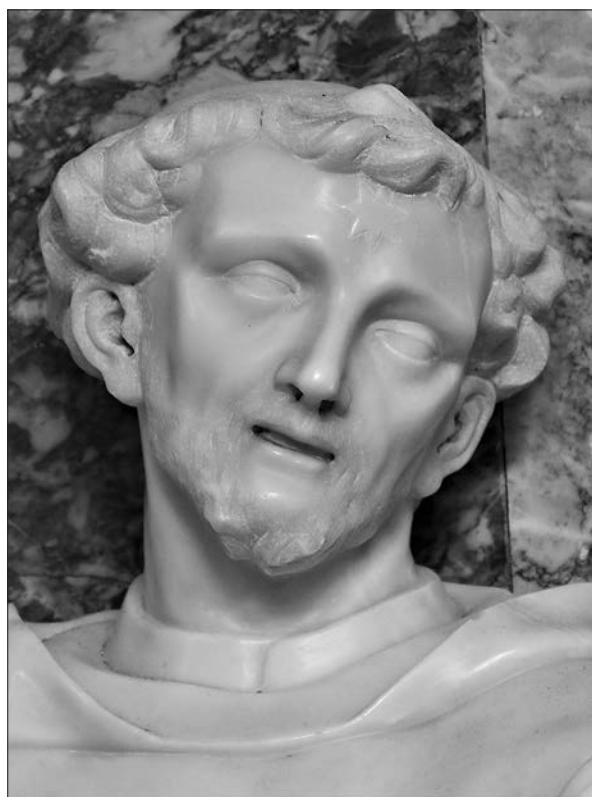
*Slika 7: Antonio Michelazzi: sveti Dominik, oko 1741.,
župna crkva svetog Petra, Ilirska Bistrica
(foto: Damir Tulić).*



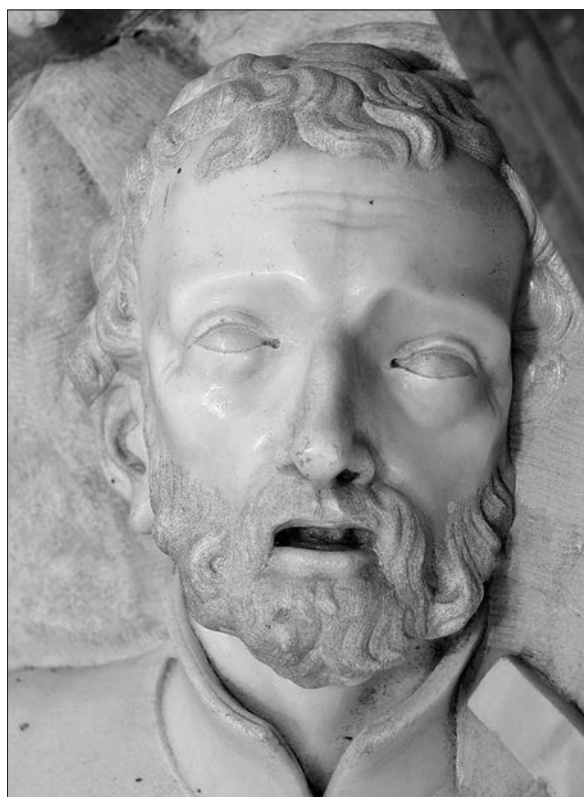
*Slika 8: Antonio Michelazzi, sveta Katarina Sienska,
oko 1741., župna crkva svetog Petra, Ilirska Bistrica
(foto: Mario Pintarić).*



Slika 9: Fotografija kapele i oltara Gospe od Ružarija u Ilirskoj Bistrici s početka 20. stoljeća (Bilc, *Kronika fare trnavske*).



Slika 10: Antonio Michelazzi, *sveti Dominik*, oko 1741, župna crkva svetog Petra, Ilirska Bistrica, detalj (foto: Mario Pintarić).



Slika 11: Antonio Michelazzi, *sveti Franjo Ksaverski*, 1741–1746, župna crkva svetog Petra, Lupoglav, detalj (foto: Damir Tulić).



Slika 12: Sebastiano Petruzzi i Giovanni Battista Zipperla, glavni oltar, župna crkva svetog Petra, 1780., Ilirska Bistrica (foto: Damir Tulić).



Slika 13: Sebastiano Petruzzi, Isus hoda po vodama Genezaretskog jezera, stipes glavnog oltara, 1780., župna crkva svetog Petra, Ilirska Bistrica (foto: Mario Pintarić).



Slika 14: Giovanni Battista Zipperla, sveti Petar, glavni oltar, 1780., župna crkva svetog Petra, Ilirska Bistrica (foto: Mario Pintarić).



Slika 15: Giovanni Battista Zipperla, sveti Pavao, glavni oltar, 1780., župna crkva svetog Petra, Ilirska Bistrica (foto: Mario Pintarić).



ISSN 0023-4923 (tiskana izdaja)
ISSN 2670-6865 (spletna izdaja)
UDK 94(497.4)